

Організація навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної та загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році *(методичні рекомендації)*

Важливою складовою державної політики в Україні є прогресивні зміни в стратегії розвитку освіти для дітей з особливими потребами з домінуючим напрямком – упровадженням інклюзивної освіти у закладах дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), вищої освіти. Філософія інклюзивної освіти тісно переплітається з Концепцією прав людини та рівної доступності й участі в усіх сферах життя.

Ключовими завданнями інклюзивної освіти на сьогодні є організація освітнього процесу, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей; забезпечення системи надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для дітей з особливими освітніми потребами; командний підхід у навчанні та вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків та спеціалістів; створення позитивного клімату в закладі та створення безбар'єрного освітнього середовища.

Актуальним у 2020/2021 навчальному році є:

- впровадження інклюзивного навчання у закладах дошкільної та професійної (професійно-технічної) освіти;
- формування особистісно орієнтованої моделі навчання (в тому числі через надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг);
- тісна співпраця з батьками для усунення ментальних бар'єрів та утвердження нової філософії суспільства – позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами;
- забезпечення учнів/вихованців спеціальними засобами корекції психофізичного розвитку;
- застосування принципів універсального дизайну та доступності в кожному закладі освіти.

Відповідно пункту 1 статті 20 Закону України «Про освіту» заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. Наголошуємо, що у разі звернення осіб з особливими освітніми потребами або їх батьків інклюзивна група або клас утворюється в обов'язковому порядку.

Організація інклюзивного навчання в закладах дошкільної та загальної середньої освіти регламентується постановами КМУ від 10.04.2019 N 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти» та від 15.08.2011 № 872 (далі - Порядок), зі

змінами від 09.08.2017 № 588 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», якими визначено організаційні засади діяльності інклюзивних груп/класів у закладах та форми індивідуальних програм розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до груп/класів з інклюзивним навчанням здійснюється в установленому порядку на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну оцінку розвитку дитини. Звертаємо увагу, що вищезазначеними Порядками унормовано кількість дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній групі/класі, яка має становити не більше трьох осіб.

З метою забезпечення ефективності освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в умовах інклюзивного навчання в закладах освіти створюється команда психолого-педагогічного супроводу (далі - КС), діяльність якої регламентується Примірним положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОНУ від 08.06.2018 № 609 (далі - Положення). Звертаємо увагу на те, що на підставі Примірного положення про КС заклад освіти розробляє власне положення про КС. Персональний склад КС затверджується наказом керівника закладу. До складу КС дитини з ООП входять постійні учасники та залучені фахівці. Зазначаємо, що відповідно до Положення про інклюзивно-ресурсний центр (далі - ІРЦ), затвердженого Постановою КМУ від 12.07.2017 № 545, зі змінами від 22.08.2018 № 617 п. 8.3, педагогічні працівники ІРЦ залучаються до засідань команди супроводу дитини з ООП в закладах освіти з метою моніторингу динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.

Загальне керівництво КС дітей з ООП покладається на директора або заступника директора з навчально-виховної роботи/вихователя-методиста, які несуть відповідальність за виконання покладених на команду супроводу завдань та розподіл функцій між її учасниками. Робота КС здійснюється в межах основного робочого часу працівників. Функції учасників КС дитини з ООП визначені у розділі V Положення.

Звертаємо увагу, що батьки – значимі учасники команди супроводу дитини з ООП. Для досягнення найкращого результату надзвичайно важливо формувати позитивні стосунки між членами команди. Батьки надають інформацію про дитину, її успіхи, труднощі; приймають участь у роботі КС, у складанні ІПР; створюють умови для навчання, виховання та розвитку

дитини. Фахівці КС надають батькам інформацію про успіхи у навчанні дитини, консультації щодо надання послуг та досягнуті результати.

Відповідно до висновку ІРЦ, індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини КС впродовж 2-х тижнів з моменту початку освітнього процесу складає індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами (далі — ІПР), яка погоджується батьками та затверджується керівником закладу освіти. З метою коригування та визначення прогресу розвитку дитини команда супроводу переглядає ІПР у закладі загальної середньої освіти двічі на рік (у разі потреби частіше); у закладі дошкільної освіти — тричі упродовж навчального року (у разі потреби - частіше). Відповідно до висновку ІРЦ та особливостей розвитку дитини КС розробляє індивідуальний освітній план та індивідуальну освітню програму, визначає адаптації, модифікації, формує та узгоджує з батьками розклад корекційно-розвиткових занять. Відповідно до Порядку та листа МОНУ від 05.02.2018 № 2.5-281 в ІПР зазначається кількість годин (3-8) та напрями проведення корекційно-розвиткових занять. Тривалість корекційно-розвиткових занять становить: 20-25 хв. – це тривалість додаткового індивідуального корекційно-розвиткового заняття, 35-40 хв. – групового. Години, визначені в ІПР для проведення корекційно-розвиткових занять не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження учнів з ООП. Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг можуть надаватися як штатними працівниками закладу, так і залученими фахівцями, зокрема: працівниками ІРЦ, спеціальних шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, логопедичних пунктів та інших закладів. Наголошуємо, що відповідно до листа МОНУ від 05.02.2018 № 2.5-281 з фахівцями, які надають додаткові послуги, заклад освіти укладає цивільно-правові угоди. Примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти та Перелік фахівців, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) з особами з особливими освітніми потребами у закладах освіти, визначено у додатках Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затверджених постановою КМУ від 14.02.2017 № 88 (зі змінами).

При потребі (зокрема, у разі пропуску дитиною з поважних причин великої кількості навчальних днів), виконання освітньої програми забезпечується шляхом реалізації для учня індивідуальної освітньої траєкторії, що може бути реалізована в закладі через індивідуальний навчальний план

(ст. 53 Закону України «Про освіту»). Проведення корекційно-розвиткових занять у такому випадку можна здійснювати в канікулярний період впродовж навчального року, попередньо погодивши це з батьками. Проте, організація освітнього процесу не повинна призводити до перевантаження учня та має забезпечувати безпечні та нешкідливі умови здобуття освіти.

Оплата праці фахівців за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) здійснюється за ставками погодинної оплати праці працівників усіх галузей економіки за проведення навчальних занять у розмірах, передбачених для доцента або кандидата наук, які проводять навчальні заняття з учнями шкіл, установленими в додатку 5 до постанови КМУ від 30.08.2002 № 1298, підвищеними на 20 відсотків за роботу з особами з особливими освітніми потребами. Відповідні зміни щодо підвищення ставки погодинної оплати праці за роботу з особами з особливими освітніми потребами на 20 відсотків внесені постановою КМУ від 27.02.2019 № 129. Інші виплати (підвищення за педагогічне звання, надбавки за вислугу років і престижність педагогічної праці, інші надбавки і доплати) при оплаті праці фахівцям за проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) у Порядку та умовах надання субвенції не зазначені.

Звертаємо увагу, що за роботу в інклюзивних класах/групах у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної) та вищої освіти передбачена доплата у граничному розмірі 20 відсотків. Зазначена доплата встановлюється педагогічним працівникам та помічникам вихователів тільки за години роботи у цих класах/групах (Постанова КМУ від 14.02.2018 № 72 «Про встановлення розміру доплати за окремі види педагогічної діяльності»).

Починаючи з 2018 року, в закладах освіти, у яких навчання дітей з особливими освітніми потребами організоване в інклюзивних класах, для проведення корекційно-розвиткових занять, визначених ІПР дитини, можуть вводитись посади вчителів-дефектологів. Відповідні зміни до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти внесені наказом МОН від 01.02.2018 № 90. Також цим наказом уведено 1 ставку асистента вчителя на 1 інклюзивний клас/групу. Посадові обов'язки асистента вчителя визначені листом МОНУ від 25.09.2012 № 1/9-675. Асистент вчителя/вихователя веде спостереження за дитиною, з метою вивчення її особливостей, схильностей, інтересів та потреб; приймає участь в організації освітнього процесу дитини з ООП, у розробці ІПР, у підготовці індивідуального освітнього плану та освітньої програми; адаптує навчальні матеріали, освітнє середовище до можливостей дитини з ООП; оцінює спільно з вчителями/вихователями

рівень досягнення цілей навчання; готує інформацію для учасників КС за результатами спостереження.

Стосовно посадових обов'язків асистента вчителя інформуємо, що основною функцією такого працівника є співпраця з вчителем класу/вихователем групи, що допомагає приділити увагу кожному учню/вихованцю під час освітнього процесу. При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент вчителя/вихователя не є персональним педагогом для одного чи декількох дітей, він надає допомогу вчителю/вихователю в організації освітнього процесу в класі/групі. А також на асистента вчителя/вихователя покладається оформлення та ведення ІПР (лист МОНУ від 18.05.2012 № 1/9-384). Наголошуємо, що освітній процес в класі/групі з дітьми, зокрема з особливими освітніми потребами, здійснюється вчителем/вихователем.

Потреба у додатковій підтримці дитини асистентом дитини визначається фахівцями ІРЦ та зазначається у висновку про комплексну оцінку. У закладах освіти асистентами вчителів/вихователів можуть працювати особи з педагогічною освітою, на відміну від асистентів дитини, якими можуть бути батьки, особи, уповноважені ними, або соціальні працівники (робітники).

Питання щодо розподілу та використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами висвітлені у листі МОН від 05.03.2019 №1/9-110. Зокрема, за рахунок державної субвенції здійснюється оплата таких видатків:

- проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг), визначених індивідуальною програмою розвитку, особам з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах/групах закладів дошкільної та загальної середньої освіти;
- придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу опанувати навчальну програму, для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних групах/класах закладів освіти.

На придбання зазначених засобів використовується не більш, як 35 відсотків загального обсягу субвенції. За наявності у закладі декількох осіб з особливими освітніми потребами з однаковими порушеннями у разі потреби можлива закупівля спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку для спільного користування. Придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які

здобувають освіту в інклюзивних групах, здійснюється відповідно до Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних групах закладів дошкільної освіти, затвердженого наказом МОНУ від 17.04.2019 № 423. Для осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, відповідно до Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОНУ від 23.04.2018 № 414.

З огляду на запитання щодо оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень здійснюється згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів та обсягом матеріалу, визначеним освітньою програмою. Система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою і діяльність дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а, насамперед — з позиції прогресивного розвитку. Щодо оцінювання навчальних досягнень дітей з інтелектуальними порушеннями рекомендуємо використовувати «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку» (навчально-методичний посібник О.В. Чеботарьової та ін. – К., ІСП НАПН України, 2017), «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку» (навчально-методичний посібник О.В. Чеботарьової та ін. – К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019). Також для оцінювання навчальних досягнень учнів з інтелектуальними порушеннями можна використовувати «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів з порушеннями інтелектуального розвитку», розроблені ресурсним центром з підтримки інклюзивної освіти ІППО (схвалено науково-методичною радою, протокол від 23.12.2019 № 654).

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища в рамках Концепції «Нова українська школа» є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування. Відповідно до пункту 2 статті 25 Закону України «Про освіту», засновник закладу освіти або уповноважена ним особа забезпечує створення у закладі освіти належне інклюзивне освітнє середовище. Дотримання вимог архітектурної доступності дозволяє створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з особливими потребами на навчання та гармонійний

розвиток в освітньому просторі. Детальніша інформація щодо забезпечення доступності закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами надана у листі МОНУ від 05.04.2019 N 1/9-223.

Зазначаємо, що основними принципами діяльності всіх учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання є повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП, дотримання її інтересів, недопущення дискримінації та порушення прав, активна співпраця з батьками та залучення їх до освітнього процесу, конфіденційність та дотримання етичних принципів, міжвідомча співпраця та командний підхід.

Завідувач РЦШО

М.О. Анатійчук

Методисти РЦШО:

М.В. Захарова

Л.В. Гринчук